

Бухгалтерський облік, контроль і аналіз

УДК 336.225.674:004

М.М. Бенько, д.е.н., проф.

Київський національний торговельно-економічний університет

МОЖЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО АУДИТУ У СЕРЕДОВИЩІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Обґрунтовано можливість ефективного застосування ІТ у фінансовому аудиті. Визначено перспективний напрям застосування ІТ, процедурно-процесуальні аспекти, що зумовлюють можливість застосування ІТ у фінансовому аудиті.

Ключові слова: фінансовий аудит, державний фінансовий аудит, інформаційні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Доступність інформаційних технологій, їх можливості, об'єктивно призвели до широкого їх застосування в усіх сферах суспільного та економічного життя. Не став виключенням і аудит, в т.ч. фінансовий.

Фінансовий аудит, на відміну від бухгалтерського обліку, є менш стандартизованою системою, а отже виникають дискусії щодо ефективності застосування інформаційних технологій у фінансовому аудиті. Особливо у процедурно-процесуальному аспекті. Теоретико-методологічним положенням здійснення фінансового аудиту у середовищі інформаційних технологій приділяється мало уваги. У зв'язку з цим, розробка таких положень, в даному контексті, є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань розвитку аудиту в цілому, фінансового аудиту і державного фінансового аудиту, застосуванню інформаційних технологій в аудиті присвячено багато наукових праць вітчизняних науковців, зокрема: Є.В. Мниха, С.В. Бардаша, О.А. Шевчука, М.О. Никонович, Н.С. Барабаш, К.О. Назарової [4, 12]; О.А. Петрик, І.Ю. Чумакової, Н.В. Шульги [5]; В.С. Рудницького, М.Т. Білухи [14]; Ф.Ф. Бутинця [9]; В.П. Завгороднього [6]; С.В. Івахненкова [8] та інших. Разом із цим теоретико-методологічне обґрунтування, здійснення фінансового аудиту у середовищі інформаційних технологій не достатньо розроблене.

Формулювання цілей статті. На основі проведеного дослідження сутності фінансового аудиту, його цілей і завдань, методів і процедур; розвитку технологій та інформаційних технологій, контексту їх використання та мети застосування; контрольного процесу та управління ним; функцій контролюючого персоналу та їх взаємозв'язків на різних рівнях управління; охарактеризувати функції персоналу інформаційної системи фінансового аудиту та керівників, їх відмінності у процесі здійснення та управління фінансовим аудитом у середовищі інформаційних технологій. Окреслити перспективний напрям застосування інформаційних технологій у фінансовому аудиті. Визначити причини неналежного впровадження прогресивних інформаційних технологій у фінансовому аудиті. Зазначити окремі процедурно-процесуальні аспекти, що зумовлюють можливість застосування інформаційних технологій у фінансовому аудиті. Загалом це забезпечує обґрунтування можливості здійснення фінансового аудиту у середовищі інформаційних технологій.

Викладення основного матеріалу дослідження. Можливість застосування інформаційних технологій (ІТ) у державному фінансовому аудиті обумовлена, у першу чергу, запровадженням у практиці державного фінансового контролю такої форми його проведення як фінансовий аудит. **Можливість** – це наявність умов, сприятливих для будь-чого, обставин, які допомагають чомусь [21]. Такий факт, відповідно, вимагає застосування додаткового інструментарію контролю. Крім цього, можливість застосування ІТ у фінансовому аудиті продиктована завданнями фінансового аудиту (аудит фінансових систем, операцій, підтвердження змісту фінансової звітності, аналіз звітності тощо), вирішення яких сприяє застосуванню ІТ. Також, до можливостей застосування ІТ у фінансовому аудиті слід віднести методи і процедури фінансового аудиту на які позитивно впливає фактор застосування ІТ.

Нагадаємо основоположну тезу – фінансовий аудит є функцією управління. Виконання функцій управління втілюється у формуванні інформації про діяльність органу, установи, організації, підприємства – суб'єктів господарювання державного сектора – відбуваються процеси передавання, зберігання і перероблення інформації в єдиному інформаційному просторі. У ньому розв'язуються певні комплекси задач, що виникають на всіх стадіях управлінського циклу.

Інформаційні системи (ІС), зокрема автоматизовані, містять технології перетворення вхідних даних у результатну інформацію, і такі технології прийнято називати інформаційними.

У наукових працях вітчизняних та іноземних авторів термін “технологія” тлумачиться по-різному. Далі наведемо кілька дефініцій:

– технологія – це термін, який походить від грецького слова *techno* – майстерність, мистецтво і *logos* – знання, наука. Це галузь знань (наука) про майстерність або мистецтво в діяльності людини. У традиційному розумінні технологія – це послідовність дій під час перетворення матеріалів, енергії та інформації [13, с. 36];

– технологія в широкому розумінні слова, – це наука про виробництво матеріальних благ, яка містить у собі три аспекти: інформаційний, інструментальний і соціальний. Технологія у вузькому розумінні – це послідовність дій над предметом праці з метою одержання кінцевого продукту [9, с. 95];

– технологія – це сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь. Технологія – це сукупність способів оброблення чи перероблення матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій тощо [1].

– технологія – комплекс апаратного (технічного), програмного, інтелектуального забезпечення і мережі підтримки – інструмент для перетворення факторів, що споживаються, у продукцію або, більш узагальнено, для досягнення результатів або цілей [7].

Отже, тут проглядається системотвірне, світоглядне та технологічне розуміння терміна “технологія”.

В.С. Пономаренко [10, с. 164] вважає, що технологія – сукупність методів обробки, виготовлення, змінення стану, властивостей, форми сировини, матеріалу або напівфабрикату, здійснюваних у процесі виробництва продукції.

В.Л. Плескач [16, с. 74] трактує технологію як комплекс наукових та інженерних знань, реалізованих у матеріальних, технічних, трудових факторах виробництва, способах їх поєднання для створення товарів та послуг з певними визначеними вимогами.

О.В. Губанова [3, с. 21] технологію розуміє як систему методів і способів обробки, зміни, побудови властивостей, форми сировини, матеріалу або напівфабрикату та способів виготовлення продукції у виробничому процесі.

О.С. Виханський [2, с. 301] пояснює технологію як дії, знання, методи і фізичні предмети (техніка), які використовуються в діяльності для одержання результату (продукції, послуги).

У наведених визначеннях, термін “технологія” трактується не тільки як системотвірний елемент, але й як елемент менеджменту.

Виходячи з того, що інформація це ресурс, то технологію необхідно сприймати як метод або спосіб обробки і видачі інформації у центрах інформаційних технологій (ЦІТ).

Еволюція розвитку ІТ, технічних засобів і завдань, що розв’язуються на їх основі, має тривалу історію. При цьому зазначимо, що термін “інформаційна технологія” в економічній літературі також не має усталеного тлумачення.

Ось деякі з наявних визначень:

– інформаційна технологія – це система методів і способів пошуку, збору, нагромадження, зберігання й обробки інформації на основі застосування обчислювальної техніки [9, с. 96; 20, с. 110];

– інформаційна технологія – система методів і способів збору, нагромадження, реєстрації, передавання, обробки, зберігання, пошуку, модифікації, аналізу, захисту, видачі необхідної інформації всім зацікавленим підрозділам на основі використання апаратних та програмних засобів [17, с. 25];

– інформаційна технологія – це сукупність технологічних елементів для збору, зберігання, обробки і передавання актуальної інформації з метою забезпечення ефективного функціонування інформаційних систем [13, с. 39];

– інформаційна технологія – це комплекс методів і процедур, які реалізують функції збору, передавання, обробки, зберігання й доведення до користувачів інформації в організаційно-управлінських системах з використанням вибраного комплексу технічних засобів. Інформаційна технологія – це цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [1].

У наведених визначеннях “інформаційна технологія” трактується як елемент управління. Вважаємо доречним згадати, як трактують інформаційну технологію окремі автори.

Т.А. Писаревська [15, с. 11] – як сукупність методів і процедур, за допомогою яких реалізуються функції збирання, передавання, оброблення, зберігання та доведення до користувачів інформації в організаційно-управлінських системах.

О.В. Клименко [11, с. 36] – як сукупність методів, способів та методик перетворення інформації в інформаційній системі.

В.С. Пономаренко [10, с. 165] – як поєднання процедур, що реалізують функції збирання, накопичення, зберігання, оброблення і передачі даних із застосуванням технічних засобів.

У Законах України “Про Національну програму інформатизації” 1998 р. та “Про внесення змін до Закону України “Про Національну програму інформатизації” інформаційна технологія визначається як цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [18, 19].

У наведених визначеннях “інформаційна технологія” трактується як елемент інформатизації управління.

У міжнародній практиці поширене визначення, сформульоване ЮНЕСКО, відповідно до якого інформаційна технологія – це комплекс взаємозв’язаних наукових, технологічних, інженерних дисциплін, що вивчають методи ефективної організації праці людей, зайнятих обробкою та зберіганням інформації, обчислювальну техніку, методи організації взаємодії з людьми та виробничим обладнанням, практичне їх застосування, а також пов’язані з цією обробкою соціальні, економічні та культурні проблеми [13, с. 38].

Проведені дослідження й аналіз змісту терміна “інформаційні технології” засвідчили, що всі автори у своїх працях визначають ІТ як сукупність методів, процесів та програмно-технічних засобів, об’єднаних у технологічний ланцюг, що забезпечує збір, зберігання, обробку та передавання інформації. На нашу думку, розбіжності в дефініціях цього терміна не завжди узгоджуються з контекстом його використання:

- ІТ управління підприємством;
- ІТ бухгалтерського обліку;
- ІТ контролю та аналізу;
- інші.

Та обумовлені власним розумінням мети застосування ІТ, а саме:

- використання сучасних ІТ спрямовано на зниження трудомісткості процесів використання інформаційних ресурсів;
- підвищення надійності та оперативності інформаційних ресурсів;
- ефективна організація діяльності людей;
- вирішення управлінських завдань економічного об’єкта.

Конкретні економічні й управлінські завдання виконуються на основі застосування предметних технологій. Предметна технологія – це послідовність технологічних етапів з модифікації первинної інформації у результатну в будь-якій предметній галузі роботи [17, с. 25].

Варто зауважити, що система управління, зокрема у суб’єктів державного фінансового аудиту, має три рівні:

1) вищий рівень – аналіз ринку, кон’юнктури, конкуренції, нормативно-правових, законодавчих актів, державної політики і стратегії соціально-економічного розвитку, альтернативних варіантів стратегії розвитку суб’єкта державного фінансового аудиту;

2) середній рівень – розв’язання завдань відповідно до плану діяльності, контроль виконання;

3) нижчий рівень – розв’язання завдань у реальному масштабі часу в міру їх появи.

Організація контрольного процесу також здійснюється за трирівневою ієрархічною системою:

1) вищий рівень – управління контрольним процесом й об’єктами державного фінансового аудиту в цілому, аналіз інформації, вироблення альтернативних рішень;

2) середній рівень – розв’язання завдань у площині комплексів задач державного фінансового аудиту;

3) оперативний рівень – обробка фактичних даних у системі задач державного фінансового аудиту.

Наведене свідчить про те, що існує зворотний зв’язок між контрольним процесом і управлінням з урахуванням часових факторів та ієрархії управління. Часові фактори управління впливають з різних функцій та рівнів управління:

– попереднє управління – техніко-економічне, перспективне планування;

– поточне (оперативне) управління – регулювання, диспетчерські функції, надання розпоряджень;

– дальше (наступне) управління – облік, контроль, аналіз, статистика (відображення діяльності).

Облік, контроль, аналіз, статистика (відображення діяльності) є функціями дальшого управління, інформація якого застосовується як у попередньому, так і в поточному управлінні. Виділення ключових функціональних елементів ІТ управління та визначення інформаційних взаємозв’язків між ними мають вирішальне значення в побудові комп’ютеризованої інформаційної системи управління суб’єктів державного фінансового аудиту, що застосовують інноваційні ІТ.

Функції персоналу ІС та їх взаємозв’язки на різних рівнях управління в державному фінансовому аудиті, надто різноманітні, що впливає на вибір і використання ІТ управління та фінансового аудиту. Вважаємо за необхідне їх охарактеризувати та визначити основні відмінності і взаємозв’язки функцій персоналу ІС, керівників у процесі використання ІТ. Узагальнимо їх у таблиці 1.

Не є секретом, що головною метою державного фінансового аудиту є визначення законності та ефективності використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правомірності фінансового управління і функціонування системи внутрішнього контролю. Система, що дає змогу автоматизувати збір, підготовку й обробку інформації, є однією з найважливіших складових фінансового аудиту. Особливості застосування комп'ютеризованих інформаційних систем (КІС) у аудиті достатньо глибоко розглянуто у працях Ф.Ф. Бутинця [9], С.В. Бардаша [12], В.П. Завгороднього [6], С.В. Івахненкова [8]. Так, С.В. Бардаш констатує, що в умовах застосування КІС є можливість посилити функцію контролю за законністю та економічною доцільністю господарських операцій, не підвищуючи і не ускладнюючи при цьому трудомісткість ведення обліку [12, с. 198].

Таблиця 1

Функції персоналу ІС та керівників у ІТ управління фінансовим аудитом

<i>ІТ персоналу суб'єкта фінансового аудиту</i>	<i>ІТ керівників суб'єкта фінансового аудиту</i>
Використання ІТ у формуванні бази даних	Продуктування інформаційного ресурсу – формування бази знань
Основа – технологічний підхід	Основа – продуктивне і формалізоване мислення
Реєстрація відомостей і організація бази даних	Творче розуміння змісту бази даних
Прийняття окремих рішень	Вирішення проблем на основі взаємозв'язаних рішень
Складання планів	Осмислення фактичної проблемної ситуації і тенденції її змін
Забезпечення чіткості й повноти інформування про стан об'єкта контролю (управління)	Забезпечення вірогідності соціотехнічних та економічних узагальнень даних
Застосування ІТ для виконання окремих операцій і процедур	Використання ІТ як засобу формування інформаційних ресурсів для досягнення цілей на основі організації узгоджених інформаційних потоків
Реальний вплив на об'єкт	Прогнозні оцінки наслідків
Навчання сучасним ІТ	Забезпечення зростання освіченості й інформаційної культури персоналу

Найвищим рівнем реалізації ІТ в КІС, що забезпечують досягнення цілей фінансового аудиту, є створення комплексних корпоративних автоматизованих систем, що охоплюють усі взаємозв'язані найрізноманітніші процеси, усі аспекти внутрішньої і зовнішньої діяльності на основі застосування сучасних забезпечувальних, функціональних та предметних ІТ. Така система уможливує досягнення мети автоматизації управління та процесу фінансового аудиту – реалізацію ІТ у сфері управління, автоматизації контрольного процесу – за спільної роботи управлінського (контрольного) персоналу і комплексу технічних засобів.

Ринок ІТ фінансового аудиту знаходиться тільки на початковій стадії його формування. Це зумовлює:

– державний фінансовий аудит як форма державного фінансового контролю з'явився лише у 2006 році у зв'язку з прийняттям Кабінетом Міністрів України Постанови від 25 березня 2006 р. якою запроваджено проведення органами тодішньої державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту;

– неможливістю повної формалізації процесу фінансового аудиту у зв'язку зі специфікою аудиторської діяльності;

– технологічними причинами пов'язаними з виїзним характером роботи аудиторів, галузевою спеціалізацією суб'єктів, відсутністю типових універсальних програмних засобів.

Не дивлячись на це, у даний час контрольна робота, процес управління фінансовим аудитом можливо забезпечити потужними програмно-апаратними засобами (бази даних, експертні системи, бази знань, системи підтримки прийняття рішень), що створюють комфорт у роботі людини, дають можливість автоматизувати не тільки окремі процедури, але й процес зміни форми подання інформації, перетворити її зміст. Завдяки ІТ підвищується продуктивність праці контролюючого працівника, і він може виконати набагато більший обсяг робіт.

Висновки. На наше переконання, беручи до уваги функціональні особливості персоналу ІС та керівників, їх взаємозв'язки на різних рівнях управління в державному фінансовому аудиті, завдання фінансового аудиту, його методи і процедури, розвиток ІТ, здійснення фінансового аудиту в середовищі ІТ є можливим і необхідним. Це забезпечить: зниження трудомісткості процесів використання інформаційних ресурсів, підвищення надійності та оперативності інформаційних ресурсів, ефективну організацію діяльності людей, вирішення управлінських завдань економічного об'єкта, підвищення ефективності фінансового аудиту підвідомчих установ і закладів, вирішення управлінських завдань

суб'єктів державного фінансового аудиту, підвищення ефективності окремих процесів чи комплексу процесів фінансового аудиту.

Подальші дослідження у даному напрямку полягатимуть у дослідженні впливу ІТ на методику та процедурно-процесуальну будову фінансового аудиту.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови ; уклад. і голов. ред. *В.Т. Бусел.* – К. : Ірпінь, Перун, 2002. – 1440 с.
2. *Виханський О.С.* Менеджмент / *О.С. Виханський, А.И. Наумов.* – М. : Економість, 2006. – 670 с.
3. *Губанова О.В.* Управление, прогнозирование, информационные технологии в сервисной деятельности / *О.В. Губанова, Т.Ю. Новгородцева, С.В. Чупров.* – Иркутск : Изд-во ИГЭА, 2001. – 286 с.
4. Державний фінансовий аудит: методологія і організація : монографія / *Є.В. Мних, М.О. Никоневич, Н.С. Барабаш* та ін. ; за ред. *Є.В. Мниха.* – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 319 с.
5. *Чумакова І.Ю.* Державний фінансовий контроль : підручник / *І.Ю. Чумакова, Н.В. Шульга* ; за заг. ред. *О.А. Петрик.* – К. : КНЕУ, 2013. – 412 с.
6. *Завгородній В.П.* Автоматизация бухгалтерского учета, контроля, анализа и аудита : монографія / *В.П. Завгородній.* – К. : АСК, 1998. – 768 с.
7. Информационные технологии в бизнесе : энциклопедия / под ред. *Милана Желены.* – СПб ; М. ; Харьков ; Мн. : ПИТЕР, 2002. – 1120 с.
8. *Івахненко С.В.* Інформаційні технології аудиту та внутрішньо-господарського контролю в контексті світової інтеграції : монографія / *С.В. Івахненко.* – Житомир : Рута, 2010. – 432 с.
9. Інформаційні системи бухгалтерського обліку : підручник для студ. вищ. навч. закл. спец. 7.050106 “Облік і аудит” / *Ф.Ф. Бутинець, С.В. Івахненко, Т.В. Давидюк, Т.В. Шахрайчук* ; за ред. проф. *Ф.Ф. Бутинця.* – Житомир : Рута, 2002. – 544 с.
10. Інформаційні системи і технології в економіці : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. ; за ред. д.е.н., проф. *В.С. Пономаренка.* – К. : Академія, 2002. – 544 с.
11. *Клименко О.В.* Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / *О.В. Клименко.* – К. : Центр учбової літ., 2008. – 320 с.
12. Контроль у системі інноваційного менеджменту підприємства : монографія / *Є.В. Мних, С.В. Бардаш, О.А. Шевчук* та ін. ; за ред. *Є.В. Мниха.* – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 452 с.
13. *Мельниченко С.В.* Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика : монографія / *С.В. Мельниченко.* – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 493 с.
14. Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств в конкурентному середовищі / Матеріали науково-практичної конференції (25–26 лист. 2010 р.) / Тернопільський національний економічний університет ; за ред. *М.С. Пушкаря.* – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 360 с.
15. *Писаревська Т.А.* Інформаційні системи обліку та аудиту : навч. посіб. / *Т.А. Писаревська.* – К. : КНЕУ, 2004. – 369 с.
16. *Плескач В.Л.* Інформаційні технології та системи : підручник / *В.Л. Плескач, Ю.В. Рогушина, Н.П. Кустова.* – К. : Книга, 2004. – 520 с.
17. *Подольский В.И.* Информационные системы бухгалтерского учета / *В.И. Подольский, В.В. Дик, А.И. Уринцов.* – М. : Аудит ; ЮНИТИ, 1998. – 271 с.
18. Про внесення змін до Закону України “Про Національну програму інформатизації” : Закон України від 13.09.2001 № 2684 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1.
19. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.98 № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28.
20. *Шквір В.Д.* Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / *В.Д. Шквір, А.Г. Загородній, О.С. Височан.* – Л. : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2003. – 268 с.
21. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://language.br.com.ua/%d0%bc%d0%be%d0%b6%d0%bb%d0%b8%d0%b2%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c>.

БЕНЬКО Микола Миколайович – професор кафедри фінансового аналізу і контролю Київського національного торговельно-економічного університету.

Наукові інтереси:

- інформаційні системи і технології обліку і аудиту;
- організація і методологія наукових досліджень.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2013